

Oplopende variaties op stelselthema

op stelselniveau draait alles om verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen

Pieter Wisse

Oppervlakkig gelezen gaat dit opstel niet of nauwelijks over digitalisering. Informatie komt met voorrang grondig aan de orde. Dat gebeurt door zo algemeen mogelijk te duiden, dwz onafhankelijk van welk medium (lees ook: technologie) dan ook, waartoe informatie dient. Zulk inzicht plaatst o.a. digitalisering dus in een ruimer verband. Dat bevordert uiteraard de kwaliteit ervan.

De tekst van de eerste paragraaf (samenvatting) is gelijk aan die van de laatste (voornaamste en dringende conclusies en aanbevelingen). Uitleg staat ertussen.

1. Stelselmatig is anders

Inmiddels is ook voor informatieverkeer inclusief -verwerking onderscheid volgens schaalniveaus noodzakelijk. Als zodanig voorgesteld zijn hier het domein- en het stelselniveau.

Het bereik op het stelselniveau moet open verondersteld zijn.

Kenmerkend voor het stelselniveau is variëteit. Dat vergt daar een expliciet samengestelde begripsidentificatie: signatuur en context.

Variëteitbeheersing draait om ordening volgens verhoudingsgewijze hoedanigheden.

Daarmee hangen zgn stelselvoorzieningen principieel samen; ze zijn allemaal herleidbaar tot dezelfde twee getrapte structuurbegrippen; zo vormt de ene stelselvoorziening de voorwaarde voor een andere, enzovoort.

2. Een beetje zelfkennis

Informatie is afstemmingsmiddel. Afstemming veronderstelt een verhouding met deelnemers eraan. Elke deelnemer draagt in een nadere hoedanigheid bij aan – het verloop van – de verhouding in kwestie. Zulke verhoudingsgewijze hoedanigheden verschillen.¹ Met uitwisseling van informatie

¹ Als getrapte structuurbegrippen heb ik verhouding en hoedanigheid onlangs nogmaals aangewezen en toegelicht in [Wallet stelselmatig verklaard](#). Daarin is met wallet de EDI-wallet bedoeld, waarbij EDI staat voor European Digital Identity. Dat korte artikel is het ene deelresultaat van een opdracht van Bureau Forum Standaardisatie (BFS). Aangesproken als “dwarsdenker” verklaar ik beide begrippen hier nader als onmisbaar voor infrastructuur voor informatieverkeer waartoe dan o.a. de EDI-wallet behoort. Door BFS opgedragen als “uitwerking” van het ene, geldt onderhavig opstel als het andere deelresultaat: tweeluik. Voor een drieluik, zie over infrastructurele positionering van verhoudingsgewijze hoedanigheid ook [Waarvan akte: bereik van maatschappelijk informatieverkeer als maat van het \(ene\) stelsel](#) (2015).

Elke “uitwerking” stuit op onbegrip, het is niet anders, zolang veronderstellingen die er onvermijdelijk aan ten grondslag moeten liggen kennelijk nog ... onbekend zijn. Dan is het eigenlijk de eerste opgave om die andere veronderstellingen te presenteren en aanvaard te krijgen. Ze kunnen echter slechts begrijpelijk worden gemaakt door ... allereerst “uitwerking” te bieden. Zeg het maar.

Dat is dus de reden waarom een auteur, zelf in het besef van het voor iets kwalitatief nieuws nu ... eenmaal noodzakelijk mengsel van gewijzigde theorie en praktijk, de lezer kan voorstellen een tekst herhaald door te nemen. De eerste keer dient dan om de lezer alvast minstens enig, eh, gevoel voor andere ... uitwerkingsbeginselen op te laten doen, theorie, dus. In dat stadium moet “uitwerking” voldoende suggestief zijn. Pas een volgende keer gaat de lezer de andere veronderstellingen hopelijk als volstrekt redelijk waarderen en redelijkerwijs ook praktisch benutten, omdat “uitwerking” dan als, zeg maar, bewijs ervan opgevat raakt. Zoals een gezegde luidt, er is niets zo praktisch als een goede theorie.

Menig lezer ervaart zo’n oproep als beledigend. Zo is die echter niet bedoeld, integendeel. Die oproep tot herhaalde lezing doe ook ik dus. Met voetnoten probeer ik o.a. overhaaste beoordeling te onderbreken en zo de lezer nog eens extra tot principiële heroverwegingen te bewegen.

Zelfs maar voor de suggestie dat een fundament aan wijziging onderhevig kan respectievelijk door verander(en)de omstandigheden moet zijn, houdt een zgn fundamentalist zich overigens op voorhand doof. Ik

stemmen deelnemers hun respectievelijke gedragsaandelen af.²

Wie dit onbegrijpelijk abstract vindt, verzoek ik zich haar³ 'eigen' concrete activiteiten te herinneren gedurende het, pakweg, halve uur vóórafgaand aan het beginnen met lezen van deze tekst. Vooruit, enkele minuten. Contact met iemand anders gehad? Zelfs het geringste gebaar telt. Let wel, het medium maakt dus niets uit.

Probeerde telkens die ànder u ergens toe bewegen, en/of u die ander, soms? Wèlke gedragsaandelen over en weer worden verlangd maakt evenmin iets uit. Informatie is en blijft wederzijds benut als afstemmingsmiddel.⁴

Zo kunt u een knikje van de ànder zèlf opgevat hebben als instemming met wat u zei plus blijk van bereidheid u verder aan te horen.⁵ Daarin kunt u zich overigens vergissen. En heeft u bijvoorbeeld tegen iemand gezegd: Het tocht hier. Wat verwachtte u van die opmerking? Slechts om uzèlf ervan te overtuigen?⁶ Dat iemand ànders er ook zo over gaat denken, of toch vooral dat die ànder voor ù de moeite neemt het raam te sluiten?

richt me met dit opstel echter tot bestuurders.

Waarom vooral elke bestuurder zgn dwarsdenkers zou kunnen respectievelijk zelfs moet waarderen, sterker nog, ruimte behoort te geven aan de dwarsdenker èn -doener 'in' zichzèlf, hebben David Firth en Alan Leigh met serieuze speelsheid benadrukt in **The Corporate Fool** (Capstone, 1998). Want, zo beweren zij, "[w]e find ourselves existing in a reality we undoubtedly created but hardly intended. [...] Things just don't seem to be working in the way that reason dictated that they should. [p. xiv] Perhaps if we felt we had the time to take a step back and reflect on a larger view that encompasses both sides of [...] paradoxes, we might see creative solutions that are invisible at the moment. [...] Instead, from] the pressure we are under to make quick decisions[,] paradoxes become unbearable and we hasten to act decisively, choosing either one side or the other. The problem is that consistently selecting one aspect over the other in the end creates more tension, not less.[p. xv A]ll that sanity is tremendously limiting. [...] R]eduction of reality to simplicity [...] is an indication of our naiveté. [...] O]urs is an era crying out for open, inclusive, flexible thinking.[p. xvi] Modern [organisation, however,] is based on the opposite[. ... S]tress makes us want to reproduce the ideas and ways of doing things that we are already used to[. ...] Challenging the norms is an even greater stressor[, adding to] the barriers that exist to new ways of thing and doing in organisations[. p. xvii W]e need a role model who can show us how to make [...] changes for ourselves. [...] The Fool[, p. xviii] get[ting] past our desire to compartmentalise the Fool into the trite image of the codpieced jester who tells jokes[, p. xxii] is that role model [from] an awareness of two fundamental [assumptions]: **1. Change is constant, but perspective is not** [p. xviii and] **2. Learning is life-long; and all experience is valid.** [...] This means that Fools are uncomfortable to have around[, with] creating tension [a]s part of their job.[p. xix] It's a delicately balanced role[. p. 6] It isn't organisations that change, it's people.[p. 9]" Kortom, zonder geïnternaliseerde dwarsdenker verandert er dus nog steeds niets. Zonder dwarsdenken blijft iemand immers in domeindenken steken. Er moet voor noodzakelijke dwarsverbanden dringend stelseldenken bij. En zo'n "wiser Fool [i]s, of course, no fool.[p. 11]"

² Daarbij is 'aanbod' van informatie natuurlijk eveneens een gedragsaandeel. Veel informatie verschaft een 'aanbieder' vergaand onbewust.

³ Persoonlijke voornaamwoorden heb ik genderneutraal/-inclusief bedoeld.

⁴ En afstemming vergt communicatie. Een informatiemiddel annex –voorziening moet dus als een communicatiemiddel/-voorziening opgevat worden. Zonder passende communicatietheorie lukt het treffen van geschikte voorziening(en) niet. In **Communication Theory: Epistemological Foundations** (The Guilford Press, 1996) schetst James A. Anderson een aantal zgn communicatietheorieën. Een uitgesproken afstemmingstheorie voor stelselmatige praktijk zit er echter nog niet bij.

Indien informatie altijd en alom als afstemmingsmiddel geldt, zie ook mijn proefschrift [Semiosis & Sign Exchange: design for a subjective situationism](#) (2002), volgt uit die veronderstelling dat iemand zich zelfs uitsluitend kan manifesteren met gedragsaandeel als een deelnemer in een verhoudingsgewijze hoedanigheid. Maar hoe kan iemand zich ànders dan met gedragsaandeel laten kennen? Niet, dus. Ik ga erop dóór aan het einde van een voetnoot bij paragraaf 3. Daarin licht ik Metapatroon inleidend toe.

⁵ Heeft u erbij geknikt? Klopt, ook dit opstel betreft ... informatie. Want als auteur probeert ik lezers minstens te bewegen tot overweging van m.i. ruimer (lees ook: stelselmatig) bemeten veronderstellingen van informatie, van daarop gebaseerde redeneringen met conclusies en aanbevelingen èn, nou ja, dat is in één keer wellicht te veel gevraagd, daarmee rekening te houden voor toekomstig relevante gedragsaandelen èlders.

⁶ Veel – de meeste? – informatie wisselt iemand met, eh, zichzèlf uit. Dat betreft óók verhouding.

Hoe dan ook, afstemming, inderdaad meestal – allereerst – met uzelf. Maar niet alleen ù wisselt voortdurend van verhouding in een daarbij voor ù bijbehorende hoedanigheid. Dat ‘doet’ iederéén, met elkáár, en van verhouding tot verhouding, enzovoort.⁷ En voor zo algemeen mogelijke geldigheid van oriëntatiekader, vergeet zeker – andere – dieren niet.⁸

3. Begripsmatige relativiteitstheorie

In de vorige paragraaf lijken zich enige begrippen af te tekenen. Voor digitalisering is als ordeningsmethode gangbaar geraakt om een term met een begrip te associëren. En omdat er aparte termen zijn, volgen daaruit evenzo aparte begrippen. Vervolgens pas worden tussën bepaalde begrippen dan bepaalde relaties gelegd.⁹

Dat klopt echter niet. Het ene begrip is doorgaans afhankelijk van andere begrippen. Of omgekeerd uitgedrukt, andere begrippen zijn de voorwaarde voor een vòlgend, nader begrip. Op dit beginsel is Metapatroon als modelleermethode/-taal gebaseerd.¹⁰ Met ordening van enkele begrippen uit de vorige paragraaf gaat daarom in de volgende paragraaf een uiterst beknopte inleiding tot Metapatroon gepaard.

4. Metapatroon: methodisch beginsel van samengestelde begripsidentificatie

Begripsvorming blijft beperkt van bereik.¹¹ Uit erkenning geldt met Metapatroon een horizon, uitgedrukt met een vette, horizontale lijn.

Begrippen lopen door elkáár. Het idee dat een bepaald begrip ‘ontstaat’ door afleiding uit andere begrippen èn daarom die begrippen als het ware omvat,¹² laat zich illustreren door met een begrip te

⁷ Daarvoor zijn thans zgn sociale media exemplarisch.

⁸ Hoe ruimer veronderstellingen (lees ook: aannames, axioma's, paradigma) vallen vol te houden, des te groter de kans is dat ze eveneens voor digitalisering voldoen, sterker èn allang belangrijker nog, voor digitalisering volgens stelselmatige verhoudingen.

Karikaturaal helpt onderscheid tussen bezorgde gebruiker en verantwoorde ontwerper. Zo'n gebruiker (lees hier ook: opdrachtgever) wenst zsm oplossing van problemen zoals zij ze ervaart. Een èchte ontwerper is echter een dwaas à la voetnoot 1 en denkt vooral aan verdere mogelijkheden. Dat kan botsen. Als dat stelselmatig noodzakelijke doorbraak belemmert, blijft voor de gebruiker ook oplossing uit van 'haar' problemen.

⁹ Op dergelijke veronderstellingen zijn modelleermethoden in de categorieën entiteit-relatiemodellering, objectgerichtheid e.d. geënt. Die zijn echter slechts geschikt voor wat zich beperkt tot een domein leent voor begripsmatige verabsolutering. Voor een stelsel telt relativisering.

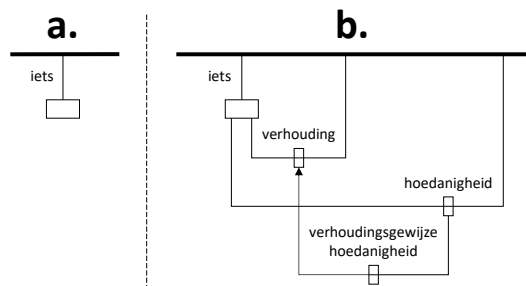
¹⁰ Nog niet van die naam voorzien heb ik Metapatroon in 1991 voor het eerst beschreven in het opstel [Multicontextueel paradigma voor objectgerichtheid: naar de vijfde objectvorm voor flexibiliteit van informatievoorziening](#). Daarna volgde als boek o.a. **Metapattern: context and time in information models** (Addison-Wesley, 2001). In 2002 wijzigde ik de visuele notatie die sindsdien onveranderd is. Vanaf 2010 is er [Metapatroon, handboek stelselmatig informatieverkeer](#) met, bijgehouden, gerubriceerde tekstpassages uit mijn geschriften plus verwijzing ernaar.

¹¹ Jonathan Sacks, in **The Dignity of Difference** (Continuum, 2002, p. 22), noemt "any attempt to impose [...] an artificial uniformity [...] massively dysfunctional."

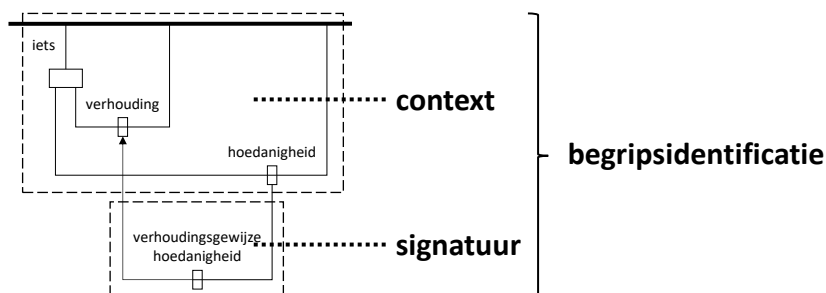
¹² Volgens Metapatroon strookt een begrip niet met een object, maar met een gedraging. Voorts is elke gedraging verondersteld als àltijd door twee (f)actoren bepaald: object èn situatie. Het resulterende, zeg maar, situationele (deel)object kan op zijn beurt doorgaan voor één van beide bepalende (f)actoren van aldus nader bepaalde gedraging, enzovoort. Dankzij zulke recursiviteit van telkens tweeledige afhankelijkheid kunnen willekeurige begrippen in hun verwevenheid voor willekeurig werkelijkheidsbereik eenduidig uitgedrukt worden. Voor een algemeenst verondersteld begrip, herkenbaar omdat het 'direct' aan de horizon 'hangt,' geldt de zgn horizon voorwaardelijk als object èn situatie.

Volgens het beginsel van Metapatroon hebben zowel object als situatie aandeel aan een bepaalde gedraging. Ofwel, zònder situatie kàn een object géén gedragsaandeel 'hebben.' Desalniettemin is de indruk onontkoombaar dat wat zich in verschillende situaties met dienovereenkomstig verschillende gedragsaandelen manifesteert, desondanks, weliswaar veranderlijk, zoiets als dóórlopend één en hetzelfde object betreft. Dat object laat zich echter niet gedragsmatig identificeren, want dat zou terùg voeren tot beperking tot samenloop met een bepáalde situatie. Om dergelijke oneindige regressie te vermijden kan een object als het ware door-

beginnen dat zo min mogelijk bestemd is. Zoals figuur 1.a toont, dat begrip is: iets. Vervolgens kan iets nader o.a. als verhouding bestaan. Dat als wil zeggen dat verhouding een verbijzondering is van iets. Ofwel, zonder iets ook géén verhouding. Waar iets aldus voorwaarde voor verhouding is, geldt omgekeerd dat verhouding afhankelijk is van iets. Anders gezegd, het begrip verhouding omvat dat van iets.¹³ Vergelijkbaar kan dan tevens hoedanigheid afgeleid van iets opgevat zijn, waarna hoedanigheid door positionering in verhouding verbijzonderd kan worden als verhoudingsgewijze hoedanigheid. Zie figuur 1.b.¹⁴

figuur 1

figuur 2

De relativering van een begrip vergt uitgebreidere identificatie ervan. Nogmaals, een begrip als apart verondersteld kent als enkelvoudige identificatie een dito apart veronderstelde term. Voor een relatief verondersteld begrip behoren tot zijn eenduidige identificatie daarentegen niet alleen de aanduiding van het desbetreffende modelknooppunt, maar gestructureerd tevens aanduidingen van alle knooppunten waarvan dat ene knooppunt als verbijzondering optreedt. Ofwel, de identificatie van een relatief verondersteld begrip is samengesteld. In stelselmatig-methodische (meta)termen geldt het knooppunt in kwestie als signatuur, met context als de naam van de gestructureerde verzameling van, zeg maar, voorwaardelijke knooppunten.¹⁵ In figuur 2 is zijn beide samenstellende

de-situaties-heen slechts gedragloos geïdentificeerd zijn. Daartoe dient per object de – kunstgreep van – nul-identiteit. Daarmee hangen de situationele deelidentiteiten samen van wat als door-de-situaties-heen als één en hetzelfde object wordt aangenomen.

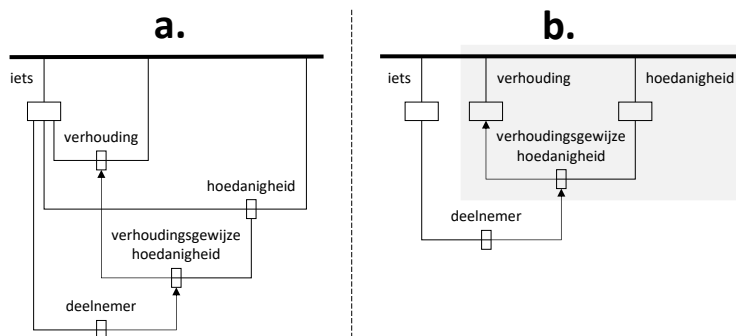
¹³ Dat klinkt tot dusver als subtypering, dwz volgens een enkelvoudige hiërarchie. Wat verderop raakt het tweeledige verbijzonderingsbeginsel van Metapatroon duidelijk.

¹⁴ Gaat dit te snel? Zegt het u ... niets? Herlees de vorige twee alinea's en volg met de wijsvinger de lijnen in figuur 1.b voor de respectievelijke afleidingen. Duidelijk?

¹⁵ Vanwege de toevoeging van context aan begripsidentificatie heet het informatiekundig relativiteitsbeginsel à la Metapatroon ook wel contextuele verbijzondering. De overgang van begrip van enkelvoudige naar samengestelde begripsidentificatie verdient een paradigmawissel te heten. Er volgt o.a. een bijbehorend andere logica uit, zeg maar een stelsellogica ipv apartheidslogica.

Oh ja, wie nooit zelfs maar heeft kunnen begrijpen wat haar als logica is voorgehouden, stel ik graag gerust. Nee, u bent niet gek, of schiet tekort. Dergelijke zgn symbolische logica is inderdaad gauw onbegrijpelijk, althans gelet op reële variëteit van alledag. Want de beperkende veronderstelling ervoor is dat elk symbool apart een dienovereenkomstig enkele betekenis heeft en houdt. Hmm, volgens die beperking is doorlopend

delen voor, let wel, bijvoorbeeld, verhoudingsgewijze hoedanigheid als begrip aangegeven.¹⁶ Wijs een ander knooppunt aan. Dat ‘vertegenwoordigt’ dus een ànder begrip, met stelselmatige precisie geïdentificeerd door de, nota bene, combinatie van aldus andere signatuur en andere context. Merk op dat wat als signatuur onderdeel van de ene begripsidentificatie is, kan behoren tot wat als context onderdeel is van een andere begripsidentificatie. Zo staan begripsidentificaties door-en-door met elkaar verweven uitgedrukt. Daarvoor zijn Metapatroon relaties op voorhand ‘in’ de begripsidentificaties opgenomen. Nog eens extra zijn géén relaties meer nodig, zoals tussen – identificaties van – apart veronderstelde begrippen. Dat kan nogal wennen zijn. Elke aanvulling is een verbijzondering met samengestelde identificatie van dien: andere signatuur, beperkter geldig begrip, dienovereenkomstig uitgebreidere context.¹⁷

figuur 3

In figuur 3.a betreft de aanvulling deelnemer als verbijzondering van iets voor een verhouding. Dat moet dan in een verhoudingsgewijze hoedanigheid zijn.

Figuur 3.b heeft dezelfde strekking als figuur 3.a, maar toont afleiding van zowel verhouding als hoedanigheid van iets niet langer. Nu zijn verhouding en hoedanigheid allebei direct onder de horizon geplaatst als slechts daarvan afgeleid/afhankelijk. Wat als thema telt waarop in het vervolg van dit opstel is gevarieerd, is gemarkeerd door grijze achtergrond.

Het knooppunt iets is in figuur 3.b overigens gehandhaafd ter verbijzondering van deelnemer. Zo algemeen mogelijk moet immers blijven gelden dat van-alles-en-nog-wat in willekeurige verhoudingsgewijze hoedanigheid welk gedragsaandeel dan ook kan hebben. Dus inclusief levenloze ‘dingen.’

dezelfde, enkelvoudige begripsidentificatie voldoende. Maar dat klopt meteen al voor een enkele verhouding dus niet. Verschillende verhoudingsgewijze hoedanigheden, nietwaar? En dat voorts van verhouding tot verhouding, enzovoort. Dat noodzaakt tot uitbreiding van begripsidentificatie als samengesteld, ik herhaal het nog maar eens, dwz tot explicitering van wisselende context als onderdeel van telkens passende begripsidentificatie.

Het enige dat, over logica gesproken, door-de-verhoudingsgewijze-hoedanigheden-heen betekenis kan houden, is daarom iets-zonder betekenis. Daarom heb ik nul-identiteit verondersteld als opzettelijk begriploos schakelbegrip (aldus functioneel vergelijkbaar met, en daarom eraan ontleend, nul als getalloos getal; zoals nul de echte getallen van – een basis voor – samenhang voorziet, doet nul-identiteit dat algemener, ruimer voor echte variëteit van begrippen).

Als overgeleverde symbolische logica (on)feitelijk neerkomt op verwerkingsmethoden van symbolen strikt beperkt gehouden tot evenzovele nul-identiteiten, vooruit, signaturen, dan valt er ook niets aan te begrijpen. Zo’n logica (on)feitelijk gebaseerd op symbolen als enkelvoudige begripsidentificaties kan domweg niet ver reiken, te weten verantwoord niet verder dan zolang context annex domein impliciet kan blijven. Maar wanneer is dat? In elk geval bestuurlijk helemaal nooit. Om daaraan voor wat stelselvoorzieningen behoren te zijn nodeloos geïmponeerd vast te blijven houden is daarom wel gek.

¹⁶ Verhoudingsgewijze hoedanigheid past dus niet in een strikte ontledingshiërarchie, maar telt als begrip twee samenstellende (f)actoren. Dit is inderdaad vergelijkbaar met normalisering volgens entiteitenmodellering. Bijvoorbeeld medewerker heeft daarmee relatie met zowel persoon als organisatie.

¹⁷ Voor een stapsgewijs modelleervoorbeeld waar destijds Forum Standaardisatie eveneens betrokken was, zie [Ingezetene, ontwerp van een contextueel-semantisch diagram met Metapatroon](#) (2010).

5. Domein: beperking tot enkelvoudige begripsidentificatie

Als informatie bijgehouden wordt, gebeurt dat in een, met opzettelijk daarvoor opnieuw een aanduiding zo onafhankelijk mogelijk van technologie gekozen, register. Waarom neemt iemand die moeite?

Een arts, bijvoorbeeld.¹⁸ Ik noem haar kortweg A. Inderdaad, het begrip arts gaat samen met het begrip patiënt. En een enkele arts 'heeft' meerdere patiënten, allemaal P's. Vanuit A's perspectief behoren zij als P's tot haar domein.¹⁹ Omdat A geen onfeilbaar geheugen heeft, houdt zij medische informatie over haar P's bij.²⁰ Dat doet zij dus met 'haar' domeinregister.

Er is een verhouding aan de orde. Ik noem die voor dit voorbeeld even: medische zorg. Met twee bijbehorende hoedanigheden: arts en patiënt. En, nogmaals, ik ga ervan uit dat de arts in kwestie ervoor kiest een register met patiëntinformatie te 'voeren.' Dat register betreft aldus een enkel domein. Ofwel, informatie betreft altijd medische-zorgverlening. Bijgevolg betreft die informatie altijd patiënten waarbij altijd zichzelf de arts is.

Een samenvatting van wat er, doorgaans onbewust, zoal gebeurt met het ontwerp enzovoort van een apart (domein)register, ik noem dat verder kortweg een d-register, probeer ik met het schema in figuur 4 te verschaffen. Voor de arts in kwestie is en blijft informatie in 'haar' register volstrekt duidelijk.²¹ Een winkelier heeft een 'eigen' klantenbestand,²² enzovoort.

figuur 4

Wat altijd hetzelfde is, onthoudt iemand gauw. In het domeinregister in kwestie kan daarom herhaling van dergelijke informatie van behandelingsgeval tot behandelingsgeval achterwege blijven als nodeloos omslachtig. Zo kan A voor haar 'eigen' register voor medische-zorg volgens haar perspectief van verlening ervan volstaan met opsomming van 'haar' patiënten die zij dan als, wèl zo hoffelijk, personen aanduidt. Dat werkt beperkt tot haar 'eigen' praktijk inclusief kijk erop ook prima. Maar in zo'n afzonderlijk, apart domeinregister is nogal wat informatie impliciet en abusievelijk zowel veralgemeniseerd als verschoven geraakt die voor toeschrijving, beoordeling enzovoort van

¹⁸ Hoewel, toegegeven, voorbeelden hier sterk vereenvoudigd zijn, mik ik ermee op behoud van relevante variëteit voor stelselmatige annex infrastructurele opzet.

¹⁹ De term domein is gekozen, omdat methoden & technieken voor digitalisering onder die noemer gepropageerd worden. Het idee is wellicht om met domein ruimere toepasselijkheid te suggereren. Dat is dan echter een valse suggestie voor de ermee benoemde methoden & technieken. Omdat ze niet bemeten zijn op – beheersing van – willekeurige variëteit, maw ongeschikt zijn voor stelselvoorzieningen, vind ik domein de passende noemer voor het schaalniveau dat verschilt van het stelselniveau.

²⁰ Voor registratie kunnen ook allerlei andere redenen tot en met wettelijke verplichtingen zijn.

²¹ Dit geldt uiteraard dan ook voor iemand die als patiënt apart bijhoudt door wie zij in medisch opzicht behandeld is.

²² En een klant kan dus een 'eigen' winkelierbestand hebben.

gedragsaandelen in ruimer verband ònmisbaar is. Welke informatie voor stelselmatige ordening precies ontbreekt, laat zich precies aanwijzen volgens verhouding en hoedanigheid als getrapte structuurbegrippen.

6. Over schaalniveaus

Aan apàrt veronderstelde domeinen, waarvoor telkens één van de deelnemers aan de eraan ten grondslag liggende verhouding in haar desbetreffende hoedanigheid een dienovereenkomstig d-register voert, kan een bepaald schaalniveau worden ontleend. Onderscheid tussèn zgn schaalniveaus helpt om eventuele problemen omvattender te begrijpen, opdat maatregelen daadwèrkelijk oplossing bieden.²³

Als schaalniveaus waarmee iedereen zó vertrouwd is dat ze ‘doorgaans’ niet eens opvallen, worden voor allerlei opgaven gebouw en stad onderscheiden. Met een gebouw ligt nadruk aldus op verblijf, met stad op verkeer. Ja, voor een gebouw telt óók verkeer, zoals voor een stad eveneens verblijf. Maar iedereen begrijpt dat voor de verkeersbehoeften tussèn gebouwen een stad niet domweg als een nòg weer groter gebouw kan worden beschouwd, enzovoort. En èlk gebouw hoofdzakelijk als een stad indelen is evenmin optimaal.

Dankzij dergelijk onderscheid volgens schaalniveaus, zeg ook maar hun verhouding, blijkt pas dat de voornaamste opgave, inderdaad, afstemming ertussèn betreft.

Voorbeelden genoeg van noodzakelijke coördinatie. Onderwerpen van overheidszorg zijn o.a. volksgezondheid, daarmee verband houdend voedselkwaliteit. Sterker nog, rechtvaardiging van overheidsbemoeienis betreft zelfs principieel (her)verdeling. Wie begrijpt niet dat relevante ‘delen’ daarvoor moeten – kunnen – worden verbonden? Inzicht dankzij overzicht lukt echter nooit met nòg maar eens een ... deel erbij.

Het geheel is kwalitatief nu eenmaal van een andere orde dan een deel.

7. Zonder stelsel géén samenhang tussèn domeinen

Met exclusieve insteek door de ene deelnemer in een bepaalde verhoudingsgewijze hoedanigheid als criterium voor het zgn schaalniveau van d-registers, wèlke schaalniveaus verdienen voor informatie vèrder erkenning?

Dat is er in èlk geval één: stelsel.

²³ Kenmerkend voor modernisme is indeling volgens domeinen. Met modernisme als samenstellend deel van de aanduiding ervan ligt onder de noemer van postmodernisme daarom vooral nadruk op kritiek op modernisme als strikt domeingericht. Opbouwende aanzet ontbreekt. De aanname lijkt te heersen dat postmodernisme geen structuurbegrippen verdraagt. Die, eh, vergissing vind ik grotendeels ook gelden voor **The Language of Public Administration: Bureaucracy, Modernity, and Postmodernity** (The University of Alabama Press, 1995) door David J. Farmer. Maar vervang postmodern door stelselmatig. Dan heeft Farmer, overigens om het nog even modernistisch uit te drukken, gelijk, niet slechts “to leave open the possibility that it is not an either-or situation,” maar “that we have always lived in a situation that contains both modern and postmodern characteristics.” [p. 246] Het verschil ertussèn laat zich dan inclusief bestuurlijk resp. bestuurskundig aan zgn schaalniveaus herkennen èn ermee beheersen. Domein èn stelsel, dus. In de zin van structuur van begripsidentificaties, nogmaals, enkelvoudig voor domein, samengesteld voor stelsel, is er, anders dan Farmer met zijn boektitel aangeeft, niet één taal, maar zijn er evenveel ‘talen’ als er relevante schaalniveaus zijn (en in bedoelde zin zijn er ‘natuurlijk’ geen aparte bestuurskundige talen). Het is kortzichtig op z’n ... modernistisch om postmodernisme uitsluitend met een anti-domeininstelling te associëren. Het kan immers opbouwend opgevat worden als pro-domein, maar àltijd wèl in combinatie met pro-stelsel. Want o.a. kenmerkend voor postmodernisme vindt Farmer, ik neem zijn Engelstalige aanduiding over, “deterritorialization.” Precies, het stelsel relateert ... domeinen. Met samengestelde begripsidentificaties raakt manifest dat èn hoe ze elkaar doordringen. Voorts stelt hij “alterity” als postmodern voor. Dat staat m.i. dan voor stelselmatige relativering van gedrag als altijd wederzijds erkend, gewaardeerd èn daardoor afgestemd als tèlkens een aandeel van een deelnemer in een verhoudingsgewijze hoedanigheid. Farmer kent zulke structuurbegrippen echter niet. Hij mist dus nog een opbouwend stelselbegrip, maar met zijn zgn postmoderne kritiek verduidelijkt hij nogal principieel reeds veel praktische tekortkomingen van exclusief volgehouden domeingerichtheid.

Waarom is dat voor informatieverkeer inclusief -voorziening onmisbaar als extra schaalniveau? Dat laat zich verklaren met wat de d-registers kenmerkt. Wel beschouwd, met wat eraan ontbreekt. Want er zijn óók, tja, verhoudingen met gedragsaandelen die raadpleging enzovoort vergen van informatie uit meerdere van zulke d-registers. In hun respectievelijke opzet zijn zulke registers daar echter niet op berekend.²⁴

Waarom niet?

Allereerst, zoals het schema in figuur 4 met “waardoor” aangeeft, kan per d-register de begripsidentificatie van iets in de andere verhoudingsgewijze hoedanigheid als geregistreerde zelfs grotendeels impliciet volstrekt ‘duidelijk’ zijn, nota bene beperkt tot gebruik door iets in de bijbehorende ene verhoudingsgewijze hoedanigheid. Zo apart genomen blijft dan onvermeld wat hierboven verklaard is als het contextgedeelte van de begripsidentificatie. Daardoor lijkt de signatuur lès te staan en die volstaat als ogenschijnlijk enkelvoudige ipv samengestelde begripsidentificatie inderdaad zolang strikt het ene domein relevant is en blijft voor bereik annex dekking.²⁵

Mevrouw Willemse? Ja, dat is een patiënt van mij, antwoordt huisarts Jansen.

Maar meteen op wat ruimere schaal vormt zowel reductie als veralgemenisering van begripsidentificatie een zelfs principiële belemmering voor verantwoorde vergelijking e.d. van informatie uit meerdere zgn aparte domeinregisters.

Vergelijking? Ja, want er bestaat verschil, herstel, er moet verschil bestaan tussen mevrouw Willemse als patiënt van huisarts Jansen en, ook bijvoorbeeld, mevrouw Willemse als lid van een wijkvereniging.

²⁴ Verwerking van informatie kan in verdere informatie resulteren. Indien resultaatinformatie op haar beurt moet zijn bijgehouden, kan dat als het ware terug in aanleverende d-registers gebeuren. En/of in een register dat specifiek ‘hoort’ bij het gedragsaandeel voor de coördinatie. Ook zo’n register positioneer ik op het domeinniveau. Er kan voor nog weer andere coördinatie uit geput worden, enzovoort. Indien variëteit kenmerkend is voor bedoelde resultaatinformatie, voldoet voor zo’n register begripsidentificatie ‘op’ domeinniveau echter niet meer. Daarvoor helpt slechts begripsidentificatie ‘op’ stelselniveau.

²⁵ Het begon ‘natuurlijk’ met gebouwen. In de zgn Oudheid ontstond besef van nut en noodzaak van aanvullende, complementaire oriëntatie. Stad, dus. En geografisch zijn allang nog weer ruimere oriëntaties als verdere schaalniveaus als relevant erkend.

Het is niet verwonderlijk dat besef van schaalniveaus daarentegen voor informatieverkeer inclusief -voorziening nog niet of nauwelijks doorgedrongen is. Tot voor kort ontbraken immers de technologieën voor iets anders dan vergaand aparte domeinregisters. Het is daarom nogal logisch dat aanvankelijke methoden & technieken voor ontwerp, ontwikkeling en beheer van middelen voor informatieverkeer/-voorziening op bedoelde apartheid waren geënt. Dat zijn ze echter nog steeds, hoewel met, ik noem het maar even, digitale vernetwerkingstechnologie inmiddels de behoefte aan resp. noodzaak van methoden & technieken erkenning verdient die beantwoorden aan zoiets als, ook maar even genoemd, stelsellogica.

Het meest principiële verschil tussen apartheids- en stelsellogica vind ik wat telt als expliciete begripsidentificatie. Volgens apartheid gebeurt dat atomistisch in de zin dat elk begrip volstrekt op zichzelf staat. Er is tevens essentialistisch aan dat een begrip aldus verwijst naar een onafhankelijk object, maw zelfvoorzienend voor ‘zijn’ gedrag waaraan een onveranderlijke identiteit valt te ontleen.

Voor digitalisering onverminderd gangbare modelleermethoden zijn helaas nog steeds exclusief voornamelijk atomistisch resp. essentialistisch. Als methodische categorieën ‘heersen’ vooralsnog entiteit-relatiemodellering met bijbehorende opslag- en verwerkingstechnieken en wat onder de noemer van objectgericht past. Wat als domeingericht wordt gepropageerd kent apartheidsbeperking.

Het wereldbeeld dat aan Metapatroon ten grondslag ligt is zowat omgekeerd. Een object is gedragsmatig principieel afhankelijk van de situatie waarin het verkeert. Als zodanig kan met zekerheid geen enkel gedrag als algemeen geldig blijvende identificatie van een object zijn aangewezen. Gedragsmatig algemeen geldig is slechts ... niets, vandaar nul-identiteit. Maar pas daardoor kunnen willekeurig verschillende, ogenschijnlijk zelfs tegenstrijdige objectgedragingen tegelijk samenhangend worden uitgedrukt. Voor een stelsel is precies daaraan behoefte.

Dankzij onderscheid tussen schaalniveaus is een evenwichtige aanbeveling mogelijk. Apartheidsmethoden & -technieken zijn en blijven geschikt voor opgaven die d-registers betreffen. Ze pakken echter prompt averechts uit voor opgaven van stelselmatige aard. Daarvoor zijn stelselmethoden & -technieken onontbeerlijk. Om dat besef te bevorderen is ook weer dit opstel bedoeld.

Oplossing?

Het helpt in elk geval niet om patiënt model te laten staan voor lid-van-wijkvereniging, of omgekeerd. Voor verantwoorde vergelijking en zo door naar dito coördinatie moeten verhoudingsgewijze hoedanigheden als verschillend aangehouden blijven, maar nu met samenhang ertussen.

De oplossing is om aan de begripsidentificatie voor het schaalniveau van het stelsel expliciet toe te voegen wat voor het schaalniveau van de d-registers nog impliciet kan blijven.

De tweede reden dat informatie uit d-registers nadere aandacht behoeft bij (her)gebruik voor een, zeg maar, coördinatietaak, kan zijn dat in een d-register géén onderscheid gemaakt is tussen de gedragsaandelen van de deelnemers in hun respectievelijke verhoudingsgewijze hoedanigheden. Dat is onderaan in het schema in figuur 4 aangegeven met “mede opgevat als.”

Oplossing?

Wat moeilijker. Ontvlechting van gedragsaandelen volgens verhoudingsgewijze hoedanigheden vergt nadere analyse.

8. Eerste stelselvariant: federatie van domeinregisters

Als schaalniveaus praktisch bruikbaar en houdbaar zijn vastgesteld, is daarmee feitelijk meteen bepaald dat voorzieningen ‘op’ enig schaalniveau nooit met elkaar verbonden kunnen zijn door een extra voorziening op datzelfde schaalniveau, dwz structureel een zoveelste méér-van-hetzelfde deel. Ik herhaal dat een stad niet in verkeersbehoeften e.d. tussen gebouwen kan voorzien als of het gewoon een groter gebouw is. Een gemeentelijke gezondheidsdienst (GGD) is géén huisarts. Als de grondslag van een toelage overige inkomsten betreft, tja, inclusief ... toelagen en wie weet eveneens vermogensbestanddelen, is een volledige apart systeem ervoor uiteraard tegenstrijdig.²⁶

Samenhang van – informatie in – d-registers kan slechts op een ander schaalniveau worden gefaciliteerd. Dus, met een stelselvoorziening. En stelselvoorzieningen moeten als infrastructuur worden erkend.

Wie de voorgaande paragrafen met de nodige moeite heeft doorgenomen, kan nu opgelucht ademen. De ingrediënten van het ontwerp op hoofdlijnen van zo’n voorziening die d-registers opbouwend deel van zoiets als een federatief stelsel laten uitmaken, zijn immers reeds met zoveel woorden voorgesteld.²⁷ Want wat ‘in’ elk apart domeinregister al dan niet bewust als begripsidentificatie(s) impliciet gelaten is, moet de stelselvoorziening inclusief stelselregister kunnen aanvullen. Niet meer, en niet minder.²⁸

Figuur 5.a toont dat een s-register, klopt, met s van stelsel, enerzijds een inventaris omvat van d-registers, anderzijds een inventaris van verhoudingsgewijze hoedanigheden.²⁹

Het enige dat dan nog nodig is voor federatief verband tussen de aparte domeinregisters,³⁰ is om vervolgens, zie daarvoor figuur 5.b, per verhoudingsgewijze hoedanigheid aan te geven in welk(e) d-register(s) er informatie over vermeld staat, klaar. Als signatuur van het toegevoegde begrip is verhoudingsgewijze-hoedanigheidsregister geen schoonheidsprijs, maar hier gaat het erom dat begrip op z’n duidelijkst te helpen ... begrijpen.

Er kunnen in het s-register o.a. details aangeknoopt worden over welke nadere – soort – informatie

²⁶ Een (overheids)toelage is structureel overigens gelijk aan (overheids)belasting, zij het volgens omgekeerde betaalverhouding. Maak er daarom, alles bij elkaar en kortcyclus, een verrekeningsverhouding van.

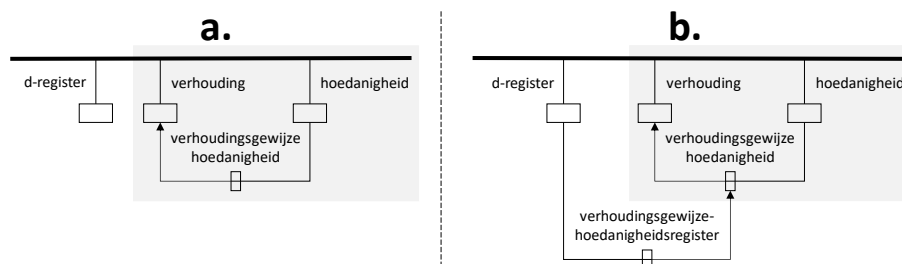
²⁷ Vandaar hun aanduiding als structuurbegrippen.

²⁸ In een eerdere voetnoot heb ik opgemerkt dat er op het domeinniveau registers kunnen bijkomen waarin informatie noodzakelijkerwijs reeds geordend is volgens – enige mate van – stelselmatige begripsidentificatie. Uiteraard, hoe meer context een d-register expliciet levert, des te minder aanvulling ervan is nodig vanuit het stelselregister voor borging van eenduidige samenhang.

²⁹ De als tweede genoemde inventaris moet uiteraard minstens de verhoudingsgewijze hoedanigheden bieden zoals ze in meerdere of minder mate impliciet gelden voor de aparte domeinregisters die in de inventaris daarvan opgenomen zijn.

³⁰ Aanduiding met apart domeinregister is een pleonasme. Een domeinregister heb ik immers als apart verondersteld. Ik wil met dat pleonasme die veronderstelling nogmaals benadrukken.

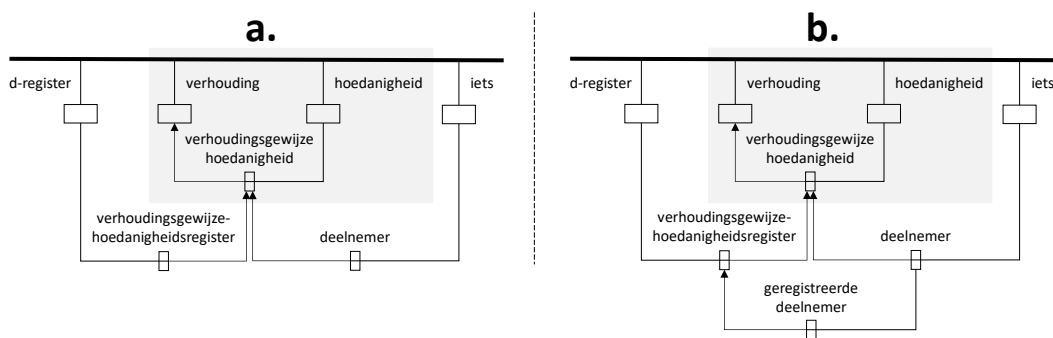
in het aangegeven d-register beschikbaar is over gedragsaandeel volgens de verhoudingsgewijze hoedanigheid in kwestie.³¹

figuur 5

9. Tweede stelselvariant: facilitering inzage recht

Door identificatie van een vòlgend begrip principieel (!) als àfgeleid van eerder geïdentificeerde begrippen te beschouwen, met zulke voorwaardelijke begrippen als context ervan, verloopt modellering incrementeel. Dat laat zich illustreren door om te beginnen de – modellen in de – figuren 3.b en 5.b te combineren. Dat kan probleemloos en levert figuur 6.a op.

figuur 6

Zoals figuur 6.b toont, volstaat dan een enkele verdere àfleiding voor een model,³² uiteraard wederom op hoofdlijnen, van een stelselvoorziening om voor een willekeurig iets per verhoudingsgewijze hoedanigheid ervan na te gaan in wèlk(e) d-register(s) informatie erover vermeld staat.³³ Wie daartoe formeel erkend rècht heeft, is iemand àls betrokkene in de zin van de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Figuur 6.b dekt tevens dat aspect van AVG.³⁴

³¹ Een voorziening die op deze manier een federatie helpt vestigen, ben ik ooit een informatieronde gaan noemen. Er worden d-registers òngewijzigd op 'aangesloten.' Daarmee kan vlot reeds vergaand in samenhang worden voorzien voor, zoals ik ze àfgezet tegenover apàrte taken hier ook maar even noem, coördinatietaken.

³² Het ligt voor de hand om daarbij aan personen te denken. Maar ook een, bijvoorbeeld, auto 'kent' allerlei verhoudingsgewijze hoedanigheden met informatie erover in meerdere d-registers. En voor slachtvee geldt dat een dier, nou ja, gaandeweg delen ervan, nòg leeft de koe, dàn is zij geslacht, zoals het heet van "bron tot bord" navolgbaar moet zijn. Nee, verder niet.

Door-en-door stelselmatig opgevat betreffen aanduidingen als persoon, auto, enzovoort verhoudingsgewijze hoedanigheden. Daarom blijft iets als begrip gehandhaafd. Metamorfose, en zo. Het is weliswaar moeilijk voor te stellen dat iets soms àls persoon telt, dan weer àls auto, maar de mogelijkheid ervoor houdt het model èn ermee gerealiseerde voorzieningen zowel compact als flexibel.

³³ Die mogelijkheid noodzaakt tot een dienovereenkomstig stelselmatige autorisatievoorziening. Indien zgn informatiebeveiliging dàármee onvoldoende valt te borgen, moeten andere beveiligingsmaatregelen getroffen zijn zoals afschotting. Wat apàrt domein blijft, behoort uiteraard niet tot (het) stelsel,

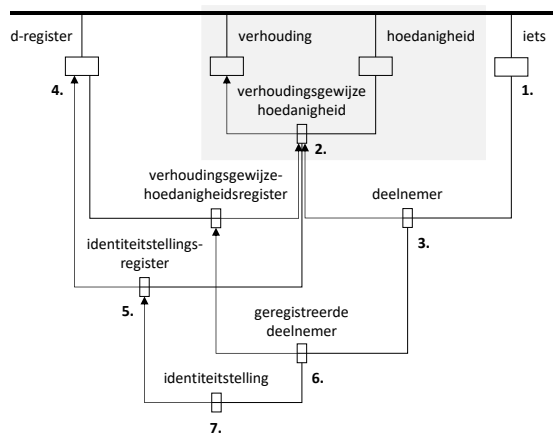
³⁴ Nota bene, het model van de federatie van d-registers maakt er òngewijzigd deel van uit. Dat is incrementeel aan onderhavig model. Het blijft allemaal draaien 'om' verhouding en hoedanigheid als getrapte structuurbegrippen.

10. Derde stelselvariant: intermediaire identiteitstelling

Vanaf hier maak ik het weer 'iets' ingewikkelder, maar met Metapatroon als methode blijft het modelleren als begripsmatig voortborduren. Voor figuur 7 is figuur 6.b met twee begrippen annex modelknooppunten uitgebreid.

Dat is gebeurd, omdat deelnemers aan een bepaalde verhouding in respectievelijk bijbehorende hoedanigheden over en weer behoefte kunnen hebben aan tot en met verplicht zijn tot inzage verschaffen tot en met eisen in – dus elkaars – expliciete identiteitstelling. Welke informatie over de ene deelnemer haar identiteitstelling voor de andere deelnemer kan dan wel moet bevatten is afhankelijk van hun verhouding in kwestie. Dat noem ik differentiële identiteitstelling.³⁵ Zo moet iemand een minimale leeftijd hebben om als deelnemer in een bepaalde verhoudingsgewijze hoedanigheid in aanmerking te komen. Of een erkend, zeg maar, diploma hebben behaald, zoals het rijbewijs voor het besturen van een auto.

Maar waar komt dergelijke selectieve informatie vandaan? Dat kan (kunnen) voor een daadwerkelijke deelnemer uiteraard slechts (een) register(s) zijn dat (die) de gewenste/vereiste informatie daadwerkelijk kan/mag bieden. Ofwel, dat moet een register zijn dat haar 'kent' als geregistreerde deelnemer in de relevante verhoudingsgewijze hoedanigheid (en dat verkondigt aan gebruikers die geautoriseerd zijn er kennis van te nemen).

figuur 7

Voor duiding van relevante samenhang zijn knooppunten in figuur 7 voorzien van nummers.³⁶ Er is iets (1) die/dat in een verhoudingsgewijze hoedanigheid (2) als deelnemer (3) telt. Als zodanig kan resp. moet de desbetreffende deelnemer eventueel een bijbehorende identiteitstelling afkomstig van (lees ook: gecertificeerd door) een aldus intermediaire, bemiddelende partij overleggen aan (de) wederdeelnemer(s) aan de verhouding in kwestie. Afhankelijk van verhoudingsgewijze hoedanigheid komen daarvoor één of meer registers (4) van zo'n (zulke) intermediair(s) als identiteitstellersregister (5) in aanmerking. Uit het (de) register(s) waarin informatie over iets (1) als geregistreerde deelnemer (6) opgenomen is, laat zich dan de verhoudingsgewijs passende, dwz differentiële, identiteitstelling (7) putten.³⁷

³⁵ Voor nadere uitleg, ook verder om het model in deze paragraaf beter te kunnen overzien, zie het artikel [Wallet stelselmatig verklaard](#).

³⁶ Besef steeds dat in een model dat met Metapatroon opgesteld is, met elk knooppunt een begrip slechts gedeeltelijk is geïdentificeerd. Het biedt de zgn signatuur ervan. Tot identificatie van het begrip in kwestie behoort altijd tevens context. Voor elk begrip is de desbetreffende context van het model af te lezen als de volledige, gestructureerde verzameling knooppunten die 'eindigen' in het knooppunt dat als signatuur dient. Zo'n samengestelde begripsidentificatie is, nogmaals, onmisbare voorwaarde voor variëteitbeheersing. Ook voor elk van de in figuur 7 knooppunten geldt telkens een andere begripsidentificatie door een andere signatuur en dus context. Ga maar na.

³⁷ Zo biedt figuur 7 op hoofdlijnen het model voor een stelselvoorziening zoals eerder o.a. als digitale kluis voorgesteld is en die er nu als EDI-wallet, waarbij EDI staat voor European Digital Identity, daadwerkelijk moet

11. Vierde stelselvariant: autorisatiebeheer

Stel dat iets middelen (lees ook: voorzieningen) beschikbaar stelt aan (een) ander(e) ietsen. Zo klinkt dat merkwaardig.³⁸ Inderdaad gebeurt ook dat altijd volgens een verhouding, enzovoort.

Bijvoorbeeld, de buurvrouw wil een kast ophalen. Haar auto heeft geen trekhaak, die van u wel. U leent haar uw auto uit, zij huurt een aanhanger, haalt de kast op, klaar. Het is in elk geval uw bedoeling ... niet dat zij met uw auto heen en weer naar een kantoor blijft rijden, ermee op vakantie gaat e.d. Is dat overigens wel zo, is kennelijk een andere verhouding aan de orde.

U weet dat alleen de buurvrouw met uw auto op pad kan gaan, niemand anders, omdat u slechts aan haar een autosleutel gaf.³⁹ Daarmee verstrekt u haar toegang tot uw auto en bevoegdheid tot gebruik ervan. Dat heet ook wel autorisatie.

Nu kent u de buurvrouw. Dat is anders voor een autoverhuurbedrijf. Voordat een medewerker daar een autosleutel aan iemand geeft, autoriseert, dus, verlangt zij een identiteitstelling die zij meent te kunnen vertrouwen.⁴⁰ Anders krijgt iemand geen auto mee.

Zo maakt het voor differentiële identiteitstelling niets uit, of deelnemers in hun respectievelijke verhoudingsgewijze hoedanigheden voor hun – afstemming van – gedragsaandelen middelen benutten waarbij een middel van de één ook, en vaak vooral, dóór de ander daadwerkelijk gebruikt wordt.⁴¹ Kortom, wat identiteitstelling betreft is figuur 7 in één moeite door op hoofdlijnen tevens een model voor een stelselmatige voorziening voor autorisatiebeheer.⁴² En autorisatie voorziet

komen. En dit model is dus onverminderd geldig zowel voor federatie van d-registers als voor informatieronde om informatie over iets in haar variëteit van verhoudingsgewijze hoedanigheden te verzamelen. Dat is ook ... logisch, want zo'n informatieronde is voorwaarde voor s-voorzieningen als de EDI-wallet en bedoelde federatie is de voorwaarde voor s-voorzieningen als een informatieronde.

³⁸ Maar zonder menselijke tussenkomst gebeurt dat allang 'tussen' middelen. Zoiets als een keten van verhoudingen moet echter bij een mens als verantwoordelijk zowel beginnen als uitkomen.

³⁹ En u moet erop vertrouwen dat zij 'm niet doorgeeft.

⁴⁰ In zo'n geval verlangt de medewerker van het verhuurbedrijf uiteraard tevens identiteitstelling als gecertificeerd bewijs van rijvaardigheid. Het rijbewijs kan in één moeite door dienen voor dan overig relevante identiteitstelling.

⁴¹ Voor digitale facilitering van allerlei verhoudingen waarvoor de verhoudingsgewijze hoedanigheid van één van de deelnemers telkens herleidbaar is tot burger, geldt in Nederland DigiD als identiteitstellingsregister. Maar waarom, aan de ene kant, DigiD niet algeme(e)n(er) beschikbaar stellen? En aan de andere kant valt te overwegen om ook andere identiteitstellingsregisters te erkennen voor 'burgerzaken,' bijvoorbeeld registers van bankbedrijven. Wie een bankrekening heeft, vertrouwt de bank in kwestie immers met haar geld. En wie een bankrekening opent, moet identiteitstelling als burger tonen. Dus?

Voorts verduidelijkt verhoudingsgewijze hoedanigheid als grondslag óók voor autorisatie, dat DigiD en eHerkenning daarentegen nodeloze vermenigvuldiging van overheidsvoorzieningen is. Nodeloze kosten daargelaten, dergelijke volgehouden apartheid belemmert stelselmatigheid.

Overgeleverde institutionalisering handhaaft hoe dan ook averechtse versnippering. Voor Nederland komt het ministerie van Economische Zaken met **Strategie Digitale Economie**. Dan is er **Nederlandse Digitaliseringsstrategie**. Nederlandse? Nee, beperkt tot wat moet doorgaan voor Digitale Overheid, dus afkomstig van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Klopt, overal vergt informatiebeveiliging aandacht. Voor dat ... aspect is er de **Nederlandse Cybersecurity Strategie**. Veiligheid, nietwaar, dus heeft het ministerie van Justitie & Veiligheid ervoor 'getekend.' Zo wemelt het op alle openbaar-bestuursniveaus en alle bijbehorende instellingen van de strategieën. Zulke domeingerichtheid is begrijpelijk en hoe dan ook praktisch onmogelijk te veranderen. Maar doe er voor heuse infrastructuur overal een beetje stelseloriëntatie bij, zodat verschillende zgn strategieën in de richting gaan van, zoals hier voorgesteld, variaties op een thema.

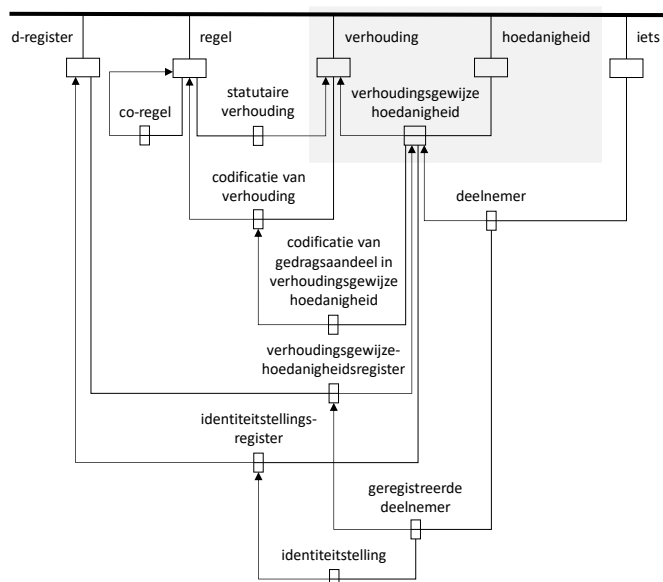
Wat versnippering voorts bevordert, is om maatschappelijke vraagstukken vrijwel exclusief als evenzovele, ook nog eens aparte digitaliseringsopgaven te duiden om daarvoor meteen zgn ict-ers aan het werk te – kunnen – zetten. Als opbouwende kritiek vind ik o.a. mijn opstel [Visitatie zonder visie, of waarom begrijpen ze, bijna iedereen trouwens, nog helemaal niets van informatieve infrastructuur?](#) (2006) helaas onverminderd geldig.

⁴² Delegatie en machtiging e.d. laten zich dan opvatten als varianten van getrapd autoriseren. Daarvoor volstaat – toevoeging van, maar hier niet getoond – verwijzing van een deelnemer aan de ene verhouding naar een deelnemer in een delegatie- of machtigingsverhouding.

voorts o.a. in een onmisbare voorwaarde voor aanleg van controlespoor (Engels: audit trail) van middelgebruik.

12. Vijfde stelselvariant: regelbeheer

Als stelselmatig praktisch alles 'draait' om verhoudingsgewijze hoedanigheden, lijkt regeling noodzakelijk voor beheersing. Dat komt goed uit. Want dat is 'natuurlijk' wat een regel ... regelt. Al dan niet expliciet mikt een regel op resultaat door afstemming van gedragsaandelen met een situatie annex verhouding als kader met verdeling van zulke aandelen naar verhoudingsgewijze hoedanigheden.⁴³ Ofwel, in enige mate betreft een regel codificatie van een verhouding, enzovoort.

figuur 8

Zo kunnen nog vèrder allerlei begrippen worden toegevoegd voor allerlei aspecten.⁴⁴ Uitgaande van figuur 7 is toont figuur 8 zo'n nog weer verder oplopende variant. Met het extra begrip statutaire verhouding is aangegeven dat een regel 'ontstaat' uit een verhouding met eraan deelnemende 'regelaars'.⁴⁵ Ook staat géén regel op zichzelf. In figuur 8 is daarom grofweg voorts aangegeven dat de ene regel met (een) ander(e) regel(s) verband houdt; een regel kent, zeg maar, co-regels.

13. (Niet) zomaar nog wat verdere stelselvarianten

Ik herhaal dat het hier om hoofdlijnen gaat. Met stelselmatig bemeten – begrip van – begripsidentificatie zijn modellen opgesteld als zoiets als oplopende variaties op het ene thema van

⁴³ Een regel mikt 'natuurlijk' niet. Dat doet iets mèt een regel, klopt, met iets ook weer 'in' een verhoudingsgewijze hoedanigheid. Daaraan is kunstmatig een grens gesteld met veronderstelling van soevereiniteit.

⁴⁴ Variaties zijn als oplopend voorgesteld, omdat de volgende variant een voortzetting van de eerdere is, enzovoort. Wat voorzieningen ervoor betreft, zijn die als nota bene stelselvoorzieningen daarom vergelijkbaar met verdiepingen van een gebouw. Voor een zgn hogere verdieping dient alles eronder als fundering. Gelet op zulke noodzakelijkerwijs dóórlappende samenhang is het, zachtjes uitgedrukt, gewoon niet zo verstandig om ipv verdiepingen evenzovele aparte gebouwen op te trekken. Maar dat is tòch, wat er tot dusver gebeurt. Dat leidt tot een serie gebouwen met van gebouw tot gebouw een ... oplopend aantal onvermijdelijke verdiepingen en zònder, verder netzo overdrachtelijk gesproken, stedelijke bemeten samenhang tussèn zulke gebouwen. Nog steeds géén, stelselvoorzieningen, dus. Wat aan eisen van stelselmatigheid moet voldoen, zijn (!) stelselvoorzieningen. Anders blijven het vooràl domeinvoorzieningen, punt. Zie hierover ook verderop een voetnoot met opmerkingen over, retoriek over samenwerking ten spijt, averechts apart verlopende programma's en projecten. Tja, voorspelbare mislukking plus verspilling doe je zó.

⁴⁵ Voor een nationale staat 'begint' dat met – de deelnemers aan leden van – de zgn constitutionele vergadering, voor een vereniging met de oprichtingsvergadering, enzovoort.

verhoudingsgewijze hoedanigheid.⁴⁶ Het betreft een reeks die zich alsmaar laat voortzetten.⁴⁷ Zo komt vèrder oplopend rechtspraak als stelselvariant in aanmerking, alweer nummer zes in de voorgestelde reeks. Nee, zonder variëteit o.a. geen geschil, vandaar. Gebonden door rechtsprakelijke verhouding heeft de eiser, al dan niet met een beroep of gecodificeerde regel(s), de ene kijk op een eerdere verhouding enzovoort. De gedaagde, eh, ziet dat dus ànders, kan als verweer zelfs een hele àndere verhouding ophalen. De rechter neemt kennis van die verschillende verhoudingsverhalen, maar steekt er op haar beurt met een vonnis vervolgens zèlf een doorslaggevend verhaal over op. Eenmaal aangekomen op figuur 8 is hiervoor nog slechts weinig uitbreiding nodig.

Nòg weer verder oplopend kan ook een zevende stelselvariant er wel bij. Want wat doet een diplomaat ànders dan over en weer bevorderen van begrip van verschillende opvattingen om tot afstemming te helpen komen? Daarvoor gaat een diplomaat ervan uit dat, hoe de één aangeeft (lees: identificeert) wat zij voor een begrip houdt, kan, en vaak zal, verschillen van welk begrip de ànder ermee associeert enzovoort. Omgekeerd van de ànder naar de één gaat het netzo vaak op dezelfde manier mis. Kortom, zowel één als ànder houdt aanvankelijk haar eigen, zeg maar, domein voor vanzelfsprekend. Dus, een bekwame diplomaat beseft zulke respectievelijke beperkingen niet alleen zèlf terdege, maar probeert ze óók zowel één als ànder allereerst te laten beseffen. Dat vergt herleiding tot differentiële verhoudingsgewijze hoedanigheden inclusief zo'n hoedanigheid van haarzèlf. Daartoe zijn één en/of ànder overigens, zachtjes uitgedrukt, niet altijd bereid. Hoe dan ook kàn hun afstemming opbouwend slechts lukken door de geopperde begripsidentificaties zodanig uit te breiden, noem het contextualisering, opdat de één kan herkennen dat de ànder niet alleen iets ... ànders bedoelt, maar tevens wat het verschil is met wat zijzèlf bedoelt. Wederom, over èn weer. Vervolgens valt immers pas verder te onderhandelen, met uiteraard ook 'onderweg' telkens de noodzaak voor zulke begripsmatige verduidelijking. Aldus vormt een diplomaat een stelselvoorziening.⁴⁸

Dat 'doet' een diplomaat vergaand, zoals het ook wel heet, onbewust-bekwaam. Zo'n expliciete methode als Metapatroon is echter – zeker – voor digitalisering onmisbaar om informatie door-de-

⁴⁶ Niet zozeer oplopend komen daarvoor o.a. in aanmerking wat volgens de Nederlandse overheid als levensgebeurtenissen van een burger gelden (lees: geregeld zijn). Onder die noemer spreekt de overheid de burger aan, zie daarvoor de website van de rijksoverheid, op "alle regelzaken op een rij als er iets in je leven verandert." Maar waarom bemoeit de overheid zich ermee? Dat komt omdat gevolgen van een verandering zó ... geregeld zijn, dat een aanvullende verhouding met bijbehorend respectievelijke hoedanigheden van dien tussen (!) overheid en burger in kwestie aan de orde raakt. Melding enzovoort van zo'n gebeurtenis behoort aldus tot het desbetreffende gedragsaandeel van de burger, opdat de overheid haar passende aandeel kan leveren.

⁴⁷ Over voortzetting volgens een thema merkt Stanislaw Lem op: "Man kann sie ganz allgemein als eine Bahn im semantischen Raum bestimmen." Vergaand relativistisch, zoals stelselmatig immers noodzakelijk, bedoelt hij er in **Philosophie des Zufalls** (deel 1, Volk und Welt, 1988, pp. 81-82, oorspronkelijk Pools 1968) werk als literatuur mee. Zijn kenschets acht ik tevens geldig voor stelselmatig ordeningsontwerp(en) van begrippen, omdat het met verhouding en hoedanigheid als structuurbegrippen m.i. ook – en vooral? – "geht um gewisse »ständig aktivierte Gradienten«, »Pole« im semantischen Raum, sich gewissermaßen kreisförmig wiederholende Prozesse [...]; das, was [...] schon den thematischen Keim des Werkes bildet, gruppiert sich [...] um [...] die bestimmte Inhalte [...] zu erfassen und [...] zu ordnen [...] und [...] verleih[t] ihnen dadurch eine »latente« Geschlossenheit." Voor zulke praktijk oppert Lem "die Theorie der Ähnlichkeiten [für] das Entdecken von Verwandtschaften auf gleichzeitig viele Ebenen des Realen und Mentalen." Voor het schaalniveau van het stelsel zijn het dus, ik blijf het maar benadrukken, verhouding en hoedanigheid die, zoals Lem dat noemt, "polyvalente Bindungsfähigkeit besitzen." Daarmee laten zich varianten als het ware vervlechten. Het is en blijft zodoende één stelsel en dat stelsel, zoals Lem verderop herhaalt, "läßt sich, [weil] es über eine hinreichende Komplexität verfügt, [...] als eine Pluralität von Untersystemen auffassen, die in mannigfacher Weise miteinander verknüpft sind." [p. 273]

⁴⁸ Zoals 'de' rechter dus een stelselvoorziening verdient te heten. Waar 'de' diplomaat het moet hebben van – aanvankelijke – partijen met wederzijds voldoende wil tot begrip, mikt een rechter daar weliswaar op, maar hoeft het er voor haar uitspraak niet van te hebben. Daarom plaats ik diplomatie hier als stelselvariant ná rechtspraak.

verschillende-domeinen-heen zonodig, en in een zgn open samenleving is het vaak nodig, eveneens van samenhang te voorzien om vervolgens ook samenhangend te kunnen beoordelen en naar zo'n coördinerende beoordeling opbouwend te kunnen handelen.

In dit opstel loopt de modellenreeks hiermee ten einde. Er is genoeg om lessen uit te trekken. Ik heb ze in de laatste paragraaf herhaald.⁴⁹

14. Dus, nogmaals ...

Inmiddels is ook voor informatieverkeer inclusief -verwerking onderscheid volgens schaalniveaus noodzakelijk. Als zodanig voorgesteld zijn hier het domein- en het stelselniveau.⁵⁰

Het bereik op het stelselniveau moet open verondersteld zijn.⁵¹

Kenmerkend voor het stelselniveau is variëteit. Dat vergt daar een expliciet samengestelde begripsidentificatie: signatuur en context.⁵²

⁴⁹ Zie ook paragraaf 1. Met in paragraaf 14 echter voetnoten voor opmerkingen e.d.

⁵⁰ Voor digitalisering blijft zulk onderscheid helaas nog vergaand achterwege. Daaraan gaan o.a. activiteiten mank in het kader van wat de Digitale Overheid heet. Methoden & technieken zijn nog steeds exclusief bemeten voor resp. geënt op het domeinniveau, maar dus zonder dat als een schaalniveau te beseffen. Daarmee worden dan pogingen ondernomen om voorzieningen op het stelselniveau te treffen. Dat kan slechts mislukken.

Zo is er alweer meer dan twintig jaar de Nederlandse OverheidsReferentieArchitectuur (NORA). Ook die blijft steken in inventarisatie van methoden & technieken voor het domeinniveau. Maar op dat niveau kiest elke overheidsinstelling, of zelfs onderdeel ervan, voor autonomie passend bij de opgedragen taken. Dat is nota bene terecht voor zover de taken van verschillende instellingen ... verschillen, wat ze uiteraard ook doen.

Anders lijkt taakverdeling zinloos. De "referentie" in stelselmatig opzicht moet daarom zulke reële verschillen erkennen, opdat tevens samenhang ertussen beheersbaar raakt. Daarvoor biedt NORA tot dusver echter geen deugdelijke aanwijzingen, enzovoort.

Ander voorbeeld, vergelijkbaar zijn de lijsten die Forum Standaardisatie opstelt (varianten: pas-toe-of-leg-uit-en-aanbevolen standaarden). Gelet op de voorgestelde schaalniveaus kan onderscheid tussen d- en s-standaarden gemaakt gaan worden. Focus kan dan op s-standaarden gaan liggen, wat een vriendelijke manier is om te zeggen dat d-standaarden voor het stelselniveau niet slechts irrelevant, maar zelfs contraproductief zijn.

Moeten standaarden zgn open zijn? Vanuit het perspectief van deelnemers resp. gebruikers is infrastructuur naar haar aard open. Nota bene, voor 'ons' is infrastructuur daarom de standaard. In hoeverre moeten en/of kunnen ook methoden & technieken voor realisatie en beheer ervan open zijn? Wat is daarvoor met open bedoeld?

⁵¹ Nogmaals, in beginsel moet iederéén stelselvoorzieningen, zeg dus ook infrastructuur, kunnen gebruiken. Eventuele beperkingen zijn dan een kwestie van nadere maatregelen. Zo is de openbare weg voor iederéén toegankelijk. Voor een ziekenauto met werkend zwaailicht en sirene moet iederéén echter wijken.

⁵² Dit betreft wellicht de grootste moeilijkheid voor praktische stelselmatigheid. Het idee dat elk begrip een enkelvoudige identificatie 'heeft,' is weliswaar vals, maar lijkt in dagelijks verkeer juist volstrekt ... logisch. Dat komt omdat iedereen de situatie waarin zij op enig moment verkeert doorgaans als 'vanzelfsprekend' ervaart, ofwel iedereen kent de relevante context meestal prompt, ofwel vergaand impliciet. Zo raakt begripsidentificatie simplistisch verklaard als enkelvoudig. Dat leidt echter tot verwarring zodra iemand haar ervaringen op verschillende momenten, dus in verschillende situaties, wil overzien. Verwarring heerst eveneens met klakkeloze pogingen om ervaringen van verschillende ietsen met elkaar in verband brengen. Dan moeten er alom contexten bij.

Beheersing van recursief-relativistische explicitering van context als onlosmakelijk onderdeel van begripsidentificatie voor stelselmatige voorzieningen voor informatieverkeer/-verwerking is een vakdiscipline, te weten die van informatiekundig stelselontwerper. Vanwege de tot dusver exclusieve oriëntatie op het domeinniveau, nota bene abusievelijk óók voor stelselmatige opgaven, is er voor zulke ontwerpers géén emplot. Ze zijn er dus ook nog niet. Ja, opleiding heeft voorrang, maar dat helpt niet zolang bestuurders als opdrachtgevers het onderscheid tussen schaalniveaus niet beseffen en dus evenmin inzien dat een stelselmatige opgave nooit deugdelijk resultaat oplevert met deskundigheid voor het domeinniveau. Door een stelselopgave op z'n enkelvoudig domeins aan te gaan, zijn andere bestuurders die erdoor geraakt gaan worden, stelsel, nietwaar, terecht bezorgd om verlies van hun differentiële autonomie. Want vanuit een domein kan het slechts om verdringing gaan, met veronachtzaming van dien van relevante verschillen in ruimer

Variëteitbeheersing draait om ordening volgens verhoudingsgewijze hoedanigheden.⁵³

Daarmee hangen zgn stelselvoorzieningen principieel samen; ze zijn allemaal herleidbaar tot dezelfde twee getrapte structuurbegrippen; zo vormt de ene stelselvoorziening de voorwaarde voor een andere, enzovoort.⁵⁴

Deze tekst met afbeeldingen is tot stand gekomen dankzij financiële ondersteuning door Bureau Forum Standaardisatie (opdrachtgever). Als voorwaarde voor afschrift, gebruik enzovoort van (de) tekst(gedeelten) geldt vermelding van zowel opdrachtgever als auteur.

[Forum Standaardisatie](#) adviseert de hele publieke sector over het gebruik van open standaarden. Het Forum wordt ondersteund door een secretariaat, het Bureau Forum Standaardisatie. Dit bureau is gehuisvest bij Logius, de dienst digitale overheid van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Pieter Wisse studeerde wiskunde aan de TH Delft, thans TU, met bestuurlijke informatievoorziening als destijds nog jonge afstudeerrichting. In eerste helft van de jaren tachtig van de vorige eeuw werkte hij bij het ministerie van Buitenlandse Zaken als coördinator informatievoorziening (tegenwoordig is dat de CIO). Daarna zelfstandig als informatiekundig ontwerper, oprichter van Information Dynamics. Hij is aan de Universiteit van Amsterdam gepromoveerd op grondslagen van semiotiek (tekenleer) voor stelselmatige oriëntatie. Uitvinder van Metapatroon.

April 2026.

verband en daarvan dan weer onvermijdelijk averechtse gevolgen. Een voorziening passend voor het stelselniveau laat differentiële autonomie daarentegen ongemoeid of, sterker nog, helpt zulke autonomie zonodig versterken.

⁵³ Dat kan bestuurders verrassen, maar de hier opgestelde modellenreeks zou ze toch moeten kunnen overtuigen.

⁵⁴ Ik ga als voorbeeld door op de zgn Digitale Overheid. Nog afgezien van de vergissing om gevestigd geraakte methoden & technieken voor algemeen bruikbaar te houden ipv beperkt geldig voor wat als het domeinniveau moet worden onderscheiden, wordt voornamelijk met aparte programma's en projecten gewerkt aan wat dito aparte voorzieningen zijn. Neem de zgn stelselcatalogus, het federatief datastelsel, de EDI-wallet, een platform regelbeheer, ga zo maar door. Volgens de hier geschetste modellenreeks zijn beoogde voorzieningen pas werkelijk stelselmatig, indien ze als stelsel ontworpen enzovoort zijn. Op z'n minst vergt dat coördinatie van dergelijke veranderprocessen. Dat heeft twee voordelen. Er komt wel resultaat en voor een fractie van tijd, geld en moeite. Wie dat géén voordelen vindt, moet het vooral – durven – zeggen.

Oproepen tot afspraken, samenwerking e.d. zijn er van oudsher genoeg. Maar samenwerking kan er dus niet van komen, zolang voor praktische aanpak het domeinniveau met alom volgehouden apartheid van dien niet begrijpelijk wordt aangevuld met het stelselniveau voor de juiste mate van samenhang, maw relativisering van die apartheid. Nogmaals, dit opstel probeert bestuurders in hun aldus aangegeven hoedanigheid vooral die verhouding inzichtelijk te maken. Zo kunnen zij inclusief digitalisering evenwichtig ... besturen.